

Pes člověku psychologem

Jan Pokluda

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

Uvažovali jste někdy nad tím, které zvíře je nám lidem prospěšné tím nejrozmanitějším způsobem? Za povšimnutí stojí skutečnost, že to samé zvíře může najít využití i při psychoterapii. Asi každý čtenář tuší odpověď už z nadpisu článku. Při psychoterapeutickém využití se nemusí jednat pouze o dnes již dobře známou canisterapii. Možnosti uplatnění psa a jeho motivu v terapii jsou totiž mnohem širší. V článku se také blíže podíváme na kořeny vztahů mezi psy a lidmi.

Have you ever thought about an animal which is useful for people in the most various ways? The fact that this animal can be also used during psychotherapy is worth noticing. Probably every reader already knows the answer from the headline of the article. The well-known canistherapy does not have to be the only one used during the psychotherapeutic application. Possibilities of using a dog and its theme in therapy are much wider. In this article we will look at roots of people and dogs relationships in more detail.

Klíčová slova: archetyp, vlk, pes, domestikace, psychoterapie

Key words: archetype, wolf, dog, domestication, psychotherapy

Proč právě vlk?

Mezi člověkem a vlkem odedávna existovalo velmi silné pouto. Vlk je na jedné straně obávanou a nenáviděnou šelmou, což může vycházet z faktu, že vlci byli vážnými konkurenty našich lovcích předků. Člověk i vlk totiž byli schopni lovit ve skupinách či smečkách poměrně velkou kořist (Morris, 1971). Na straně druhé je však vlk praotcem nejstaršího domestikanta a oblíbeného domácího zvířete - psa. Pes a vlk jsou často vnímány jako bytosti protikladné a ve všech známých jazycích mají odlišné jméno (Komárek, 2011).

Dnes je pes brán jako domácí mazlíček s určitou samozřejmostí. Na celkem banální otázku, proč si člověk zvolil jako domácího mazlíčka právě psa jakožto potomka vlků a proč tomu tak bylo dříve, než u ostatních živočišných druhů, nemusí být vůbec jednoduchá odpověď.

Dříve existovala poměrně naivní představa, že smečky vlků táhly za paleolitickými lovci a přižívovaly se na jejich kořisti. Paleolitičtí lovci si pak měli všimnout jejich užitečnosti pro lov a hlídání a takto měl vzniknout vzájemně prospěšný vztah (Komárek, 2011). Tuto představu poměrně spolehlivě vyvrátil švédsko - německý zoolog [Erik Zimen](#), který prováděl pokusy s domestikací vlků. Zimen odchoval řadu vlků od nejranějšího mládí do dospělosti a podařilo se mu tyto vlky zcela imprintovat na člověka. Problémem bylo, že tato zvířata byla prakticky nepoužitelná. Vlci sice byli schopni hlídat, ale pouze proti jiným vlkům, nikoli cizím lidem. Stejně tak byli schopni lovu, ale bez součinnosti s člověkem. Bylo nepředstavitelné, že by jim bylo možno jejich kořist vzít (Komárek, 1998). Jak se tedy zdá, rané formy domestikovaných vlků lidem nebyly příliš prospěšné a důvod jejich domestikace byl patrně jiný.

Možné vysvětlení nalezneme u jiných „zdomácnělých“ druhů v rámci živočišné říše. Přišel s ním rakouský entomolog [Erich Wasmann](#), který přes 40 let studoval především mravence a jejich hosty. V mraveništích totiž spolu s mravenci žije řada dalších hmyzích druhů, především brouků (obr. 1), které mravenci ve své blízkosti trpí, ba co víc, dokonce je krmí a hýčkají.

Obrázek 1: brouk *Paussus favieri* ve společnosti mravenců rodu *Pheidole*

Některé tyto druhy brouků vylučují sekrety, které mravenci horlivě olizují. Tento jev je mnohdy srovnáván s alkoholovou či drogovou závislostí. Ovšem v mraveništích je udržována i řada dalších druhů, které tyto sekrety nevylučují, mravenci z nich žádný přímý užitek nemají a starají se o ně i přesto, že za to občas některý z nich zaplatí životem. Wasmann si všiml, že tyto hmyzí druhy jsou nápadně podobné mravencům, především tvarem a barvou (obr. 2).

Obrázek 2: Brouk drabčík (*Lomechusoides strumosus*) – níže; mravenec loupeživý (*Formica sanguinea*) - výše

Přišel tedy s hypotézou, že tato podobně vzhlízející stvoření připadají mravencům roztomilá a jednoduše se jim líbí. Tato hypotéza samozřejmě není verifikovatelná, natož falzifikovatelná. Není ovšem problémem nalézt paralelu u řady plemen domácích zvířat. Například u štěňat či plemen psů, jakým je pekingský palácový psík (obr. 3) si můžeme všimnout zkrácení obličejové části ze „zvířecí“ do „lidské“ podoby (Komárek, 1998). Komárek (1998) dále uvádí: „Právě u luxusních psů jde připodobnění k chování dětí do mnoha dalších detailů – povahová „nedospělost“, roztomilost, přilnavost, schopnost nechat se i v dospělosti komandovat a opečovávat, kombinovaná s drobnými nezbednostmi atd. Toto parazitární napíchnutí emoční dráhy rodič – dítě těmito trpasličími mimeticko-parazitními formami vlků jim zajišťuje už po staletí, ne-li po tisíciletí pohodlnou existenci, kdy se od nich kromě „být roztomilými“ žádná práce či užitek nechce...“ Tato zmiňovaná emoční dráha je natolik silná, že podnes v odlehlých vsích Mexika ženy s oblibou kojí téměř bezzubé a bezsrsté psíky. Zmíněná kratochvíle není žádnou novodobou výstředností. Dnes se má za pravděpodobné, že

první vlčí mláďata byla odkojena paleolitickými či raně neolitickými ženami, což byl nezbytný první krok k jejich domestikaci (Komárek, 2009).

Obrázek 3: Pekingský palácový psík

Je dobré si uvědomit, že kořeny vztahu mezi člověkem a vlkem (psem) nejsou pouze jednostranné, jak je naznačeno výše. Už zmíněný Zimen si všiml pozoruhodné vstřícnosti svých domestikovaných vlků k malým dětem v batolecím věku. Podle něj mohlo být ranou funkcí domestikovaných vlků hlídání batolat. Ač to může znít zvláště, je třeba poznamenat, že se tak děje dodnes v některých částech Afriky (Komárek, 2009).

Vlci jsou také, jak se zdá, jediná známá zvířata, která se pokoušela domestikovat si lidi (Komárek, 2008). V této souvislosti si možná vzpomeneme na pověst o [Romulovi a Removi](#) – zakladatelích Říma, kteří byli odchovaní vlčicí. Je skutečně možné, že tato pověst vychází z reálných základů. Již Jan Ámos Komenský ve své Velké Didaktice uvádí několik příkladů domestikace dětí ze strany vlků, ze středověké a raně novověké Evropy (Komárek, 2008). Mnohem známější je novodobý případ tzv. „vlčích dětí“ popsany z Indie. Jednalo se o dvě děvčátka, která byla roku 1920 vykopána z vlčí nory (Komárek, 2011). Komárek (2009) dodává, že dnes už k podobnému případu může dojít jen stěží, protože by k tomu bylo zapotřebí území, kde je dostatečná populace vlků a v polích či v lesích je dostatečné množství kojenců ať už odhozených anebo odložených matkami po dobu polních prací. Na tomto místě je třeba poznamenat, že podobně jako prvodomestikovaní vlci nepřinášeli lidem žádný přímý užitek, tak i domestikovaní lidé pro vlky patrně neměli žádný praktický význam. Ač se tato domestikovaná děvčátka pohybovala po čtyřech, jejich pohyb byl mnohem pomalejší než

pohyb smečky, takže pomoc při štvanci nebyla myslitelná a navíc je bylo třeba v průběhu času krmit.

Lze v podstatě říci, že mezi člověkem a psem panuje symbiotický vztah. Člověk psa využívá k velkému množství činností. Ať už se jedná o hlídání a nahánění zdomácnělých kopytníků, sledování či přinášení kořisti při lovu, nošení břemen nebo tahání saní. Stejně tak jsou psi schopni v mnoha ohledech pomáhat policistům či záchranářům, jsou využíváni jako hledači min, dovedou objevit člověka zavaleného lavinou. Podobně mohou být ku prospěchu slepcům a v neposlední řadě jich bylo využito jakožto náhrady za lidské kosmonauty. Žádný jiný živočišný druh nám neslouží tak dokonalým a rozmanitým způsobem (Morris, 1971).

Na vztah člověka ke psu jako domácímu mazlíčkovi lze přiléhavě aplikovat Bowlbyho teorii týkající se primární citové vazby. Pokud není u člověka naplněna potřeba primární citové vazby, může se objevit potřeba vazby náhradní. Obsedantní péče o domácí mazlíčky pak může být vysvětlena absencí primární citové vazby mezi matkou a dítětem, které si v pozdějším věku tuto nenaplněnou potřebu saturuje tímto způsobem. Je možno zde mluvit o projektivní identifikaci, kdy člověk do svého psa promítá část já a následná péče o svého mazlíčka představuje pokus o péči o vlastní já (Woloy, 2005).

Perinová (Fogel, 1981) vychází z teorie Margarety Mahlerové, která mluví o tom, že lze celý život považovat za proces vzdalování se od matky skutečné a zároveň hledání matky symbolické, která je v ideálním případě nalezena uvnitř nás samých. Perinová má za to, že častá idealizace psů může souviset s tím, že nemůžeme v reálném světě tuto nápodobu mateřské lásky najít a vztah se psem nám tuto lásku supluje.

Pes a terapie – jak to jde dohromady?

Dnes je již poměrně hojně využíváno léčivého kontaktu psa a člověka při takzvané canisterapii. Canisterapie je jakožto terapeutická metoda využívána při práci s citově deprivovanými dětmi, autisty, mentálně či smyslově postiženými osobami a je rovněž využívána v geriatrii a logopedické či rehabilitační praxi (Velemínský, 2007). Výhodou psa je podle animoterapeutů oproti jiným zvířatům jeho schopnost okamžitě reagovat na náladu člověka. Pes je také schopen dát najevo své „pocity“ a jeho výraz obličeje je pro nás snadno čitelný (Petrů & Karásková, 2008).

Význam psa pro terapeutický proces může být ale daleko širší. Jungiánská terapeutka Eleanora Woloy, která publikovala svou analytickou práci se sny klientů, v nichž se objevuje motiv psa, zkoumala archetypický základ vztahu mezi psy a lidmi. Woloyová píše také o tom, jak využívala přítomnosti psa ve své ordinaci při analýze klientů a dokládá citlivost psa na náladu člověka řadou osobních zkušeností. Například se její fenka jednou nápadně odtáhla od klienta, který k Woloyové docházel řadu let a odmítla s ním vstoupit do místnosti. Woloyová zjistila až v následném rozhovoru, že je tento klient psychicky úplně na dně, kdežto její fenka to podle ní byla schopná vnímat okamžitě (Woloy, 2005). Tato událost samozřejmě exaktně nedokazuje schopnosti psa vcítit se do druhého, na druhé straně běžný majitel psa o této jeho schopnosti obvykle nepochybuje.

Woloyová si všímá, že se pes v různých významech objevuje v mytologii. Pes byl například společníkem boha lékařství Asklépia a spojení psa s léčitelem uměním se objevují již ve staré Mezopotámii. V jiných mýtech je pes považován za ochránce nového života, poměrně časté je zde téma psa, který olizuje sebe i druhé a tímto způsobem je schopen uzdravovat, ale i překonat smrt. Častým tématem v mytologii je právě pes, jakožto symbol života a smrti. Psi byli společníci řecké bohyně smrti Hekaty. Známy je také Kerberos, trojhlavý pes, který byl podle řeckého mýtu strážcem podsvětních bran. Existuje rovněž řada mýtů s prvkem vlčí matky, kde je hrdina vychován vlky. Do této kategorie například spadá již zmíněný mýtus o zakladatelích Říma (Woloy, 2005).

Woloyová následně sleduje, jak se symbolika týkající se psa objevuje v průběhu terapie. Nežřídko se motiv psa objevuje ve snech klientů. Některé sny klientů se týkají přímo její fenky, která je obvykle při terapiích přítomná. Jindy se klientům zdálo o neznámých psech, ale často je s terapeutickým psem spojovali. Woloyová uvádí například sen, který se zdál její klientce – osmatřicetileté ženě, která přišla do terapie kvůli nejasnému pocitu prázdnoty a určitým pochybnostem v oblasti své profese. Časem se Woloyová s touto klientkou propracovaly k silné depresi z dětství a zhruba po roce terapie, kdy si klientka začala svou depresi připouštět, se jí zdál následující sen: „Jsem úplně sama na velmi tmavém místě a pláču. Jsem malá a moc se bojím. Cítím se tak špatně, že přemýšlím o sebevraždě. Pak přichází pes, začíná mi lízat slzy a já vím, že budu v pořádku.“ Klientce se po tomto snu znovu vybavily vzpomínky na sebevražedné myšlenky, které mívala v dětství. Psa ve snu nejprve spojovala s terapeutičinou fenkou. Woloyová považuje tento obraz svého psa za nástavbu jí samotné v přenosovém vztahu, který zaručuje klientce pocit bezpečí. Již zde bylo

zmíněno mytologické spojení psa s léčitelským uměním. Konkrétně psi olizování je v mnoha mýtech chápáno jako akt léčení a uzdravování. Také ve svatyni v řeckém Epidauru je nápis: „Jeden z posvátných psů pečoval jazykem o dítě, které mělo na hlavě vřed“. Psi jazyk je zase v některých kulturách používán jako lék. Jak Woloyová uvádí, pes lízající slzy měl na klientu opravdu léčivý účinek. Klientka i přesto, že prožívala hlubokou depresi, díky tomuto snu uvěřila, že své problémy a depresi dokáže zvládnout, což se jí nakonec podařilo (Woloy, 2005).

Role psa v systemické terapii

Poněkud odlišně se na psa dívají rodinní a systemičtí terapeuti. Mají za to, že pes je dobře schopen uvědomovat si kontext situace a vstupovat do jazyka rodiny. Například pokud pán ráno tak jako každý den vstane, jeho pes vnímá obvyklou poslušnost zvuků a pachů, cinkání klíčů a už „ví“, že bude následovat společný odchod do práce – „nálada“ psa je radostná, plná očekávání. Může však nastat situace, kdy pán vstane ještě za tmy, nervózně pobíhá po bytě, za běhu jí, rychle si na sebe obléká věci, které páchnou jinak. Pes vycítí, že bude muset zůstat doma, i když je nakonec také slyšet cinkání klíčů. Pes oprávněně očekává nudu – tedy minimum událostí stimulujících jeho centrální nervovou soustavu. To je také jeden z důvodů, proč je často obtížné přesvědčit majitele psů o tom, že jejich pes ve skutečnosti nemyslí tak jako lidé. Psi ve skutečnosti rozumějí, aniž by museli přemýšlet. Citlivě totiž vnímají kontext a poslušnost událostí. Také jazyku rozumějí po svém, dokážou rozlišit jemné nuance v emočním zabarvení našeho jazyka, i když s námi nesdílejí obsah našich slov. (Chvála & Trapková, 2004).

Systemičtí a rodinní terapeuti si také všimají role psa v rodinném či jiném systému, kde je pes často jeho právoplatným a plnohodnotným členem. Při uvědomění si této skutečnosti nás nemusí překvapit, že i pes může somatizovat domácí napětí a vytvářet vážné symptomy. Stejně tak může pes stabilizovat napjatou situaci v rodině například zlobením, kdy na sebe strhává pozornost či zlost ostatních členů, tak jako to někdy dělají děti (Chvála & Trapková, 2004).

Chvála s Trapkovou (2004) uvádí případ, kdy pes v rodině uklidňoval úzkostnou matku tím, že se neustále dožadoval žrádla, čímž pomáhal dětem, protože odkláněl matčinu přehnanou pozornost na sebe. Důsledkem však bylo, že byl tento pes nepředstavitelně obézní.

Stejní autoři uvádějí také jiný případ somatizace ze strany psa, jehož organismus vytvořil benigní novotvar za krkem zrovna v době, kdy se v rodině zvyšovala úzkost před blížící se operací rostoucího lipomu pána, který byl již dříve operován (Chvála & Trapková, 2004).

Pro systemiky je také obvyklá práce s metaforou. Úmrtí psa v následujícím příběhu, bylo silnou metaforou pro ostatní členy jeho rodiny. Jde o případ páru, který docházel do terapie z důvodu bulimie mladé ženy. K zásadní změně chápání jejich situace došlo krátce po tom, co jejich psa přejelo auto. Muž ženu po téhle události obvinil se slovy: „Stejně spáchal sebevraždu, protože ses o něj po porodu našeho dítěte přestala zajímat.“ Muž tímto způsobem nevědomky popsal nikoli pocity jejich psa, ale své vlastní.

Jak vidno, vztah psa a člověka je natolik starý a spleťtý, že by byla škoda opomíjet ho v psychoterapeutické praxi. O kořenech našeho vztahu, ale i o domestikaci obecně poutavě hovoří Stanislav Komárek v přednášce, která proběhla v rámci cyklu Biologické čtvrtky, který se již řadu let koná na Karlově univerzitě. [Přednášku](#) i s následnou [diskusí](#) je možno shlédnout na uvedených odkazech.

Zdroje:

- Fogel, B. (1981). *Interrelations between people and pets*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Chvála, L., & Trapková, L. (2004). *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál.
- Komárek, S. (2011). *Eseje o přírodě biologií a jiných nepravostech*. Praha: Academia.
- Komárek, S. (2009). Vepři naši bratři. In: Youtube. [vid. 2015-28-10] Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=Q4XquDA09eE>
- Komárek, S. (2008). *Příroda a kultura: Svět jevů a svět interpretací*. Praha: Academia.
- Komárek, S. (1998). *Lidská přirozenost: Od Charlese Darwina po Ireneu Eibl-Eibesfeldta*. Praha: Vesmír.
- Petrů, G., & Karásková, V. (2008). *Edukační aspekty canisterapie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Morris, D. (1971). *Nahá opice*. Praha: Mladá Fronta.

Velemínský, M. (2007). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona.

Woloy, M. E. (2005). *Pes a lidská duše: Studie o povaze vztahů mezi člověkem a psem a o významu symbolických obrazů psa v mýtech, snech a představách*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.

Zdroje obrázků:

<http://dreamatico.com/wolf.html>

obr. 1: <http://www.macrophotography.cz/photos/none-297.jpg>

obr. 2: <http://www.naturfoto.cz/fotografie/krasensky/drabcik-0140.jpg>

obr. 3: <http://www.dogslife.com.au/wp-content/uploads/2008/11/Pekingese.jpg>